

DE VERSPREIDING VAN DE ZOOGDIEREN IN DE ZUIDELIJKE IJSSELMEERPOLDERS IN 1957 *)

door

A. van Wijngaarden en B. M. Lensink

1. Inleiding

In 1956 werd door de Biologische Afdeling van de Directie van de Wieringermeer (Noordoostpolderwerken) te Kampen en door de Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen een aanvang gemaakt met een onderzoek inzake de biologie van de veldmuis in de nieuwe IJsselmeerpolders. Dit onderzoek had ten doel de kennis omtrent de gedragingen van de veldmuis in nieuwe drooggelegde polders uit te breiden, teneinde te komen tot betere werings-, resp. bestrijdingsmethoden. Immers, vanaf het moment van droogvallen tot enige tijd na het in cultuur brengen van de nieuwe gronden, treden tot nu toe enige, soms zeer hevige veldmuisplagen op, die grote schade aanrichten. Hoewel het gehele gebied van de huidige en toekomstige IJsselmeerpolders en hun randgebied in het onderzoek was betrokken, viel het accent op de ontwikkeling in de polder, die in 1957 is drooggevallen, Oostelijk Flevoland.

Het ligt voor de hand, dat bij het volgen van de veldmuis op dijken en op drooggevallen gronden, als gevolg van de verschillende waarnemingsmethoden ook vele gegevens werden verkregen over het voorkomen van andere soorten zoogdieren en over de wijzen waarop ook zij in de polder doordringen.

In het Jaarboek 1956 van de Plantenziektenkundige Dienst (VAN WIJNGAARDEN EN LENSINK, 1957) vindt men alles bijeengebracht wat ons destijds bekend was omtrent de zoogdierfauna van de randgebieden en de reeds drooggelegde polders en van de populatieschommelingen van de veldmuizen in de rondom de nieuwe polders gelegen plaagcentra en verder een terreinbeschrijving van dijken, recreatiestroken en droogvallende gronden van Oostelijk Flevoland met een overzicht van de reeds in 1956 aangetroffen zoogdieren in de verschillende biotopen.

Na het droogvallen van de polder in 1957 begon het totale beeld van vegetatie en fauna te veranderen. Toch was de eigenlijke polder in 1957 nog vrijwel ongeschikt voor bewoning door zoogdieren. Met dit artikel sluiten wij daarom tevens een bepaalde fase van het onderzoek af. De uitgangssituatie is nu beschreven; de inbezitneming van de polder kan, mede aan de hand van het in dit en in het voorgaande verzamelde materiaal verder worden onderzocht. Deze overgang wordt mede geaccentueerd door het feit dat beide auteurs in het eind van 1957 naar een andere werkring overgingen, zodat hun werk nu door anderen wordt voortgezet.

2. De zoogdierfauna van het randgebied

In 1957 konden slechts enkele aanvullingen worden verkregen op de reeds gepubliceerde tabel. Deze nieuwe gegevens zijn in tabel 1 samengevat.

*) Ontvangen voor publikatie najaar 1959.

tabel I. A. Faunistische inventarisatie van het randgebied (aanvullende gegevens).
(no's overeenkomstig tabel I in VAN WIJNGAARDEN, A. en B. M. LENSINK,
1957. Litt. in: DE VRIES, H. en A. VAN WIJNGAARDEN 1957).

3. Kampen	: <i>Erinaceus europaeus</i> L., doodgereden op de weg naar Rogge- botsluis; <i>Oryctolagus cuniculus</i> (L.), veel op zuidelijke dam Ketelmond; <i>Myocastor coypus</i> (Mol.), eendenkooi Kamper-Nieuwstad; <i>Mustela nivalis</i> L., eigen waarneming.
5. Elburg	: <i>Sorex araneus</i> L.; <i>Mus musculus</i> L.; <i>Apodemus sylvaticus</i> (L.) alle uit litt.
6. Harderwijk	: <i>Apodemus sylvaticus</i> (L.), Zoöl.Museum, Amsterdam; <i>Microtus arvalis</i> (Pall.), litt.
7. Ermelo	: <i>Mus musculus</i> L., litt.
9. Nijkerk	: <i>Talpa europaea</i> L.; <i>Myocastor coypus</i> (Mol.), litt.
12. Blaricum	: <i>Sorex minutus</i> L., litt.
14. Naarden	: <i>Sorex minutus</i> L., litt.
16. Diemen	: <i>Micromys minutus</i> (Pall.), litt.
18. Broek in Waterland	: <i>Arvicola terrestris</i> (L.); <i>Microtus oeconomus</i> (Pall.), eigen waar- nemingen. <i>Microtus arvalis</i> Pall., litt.
19. Monnikendam	: <i>Arvicola terrestris</i> (L.), litt.
20. Marken	: <i>Mus musculus</i> L., litt.
23. Warder	: <i>Microtus oeconomus</i> (Pall.), eigen waarneming.
30. Blokker	: <i>Microtus arvalis</i> (Pall.), litt.
31. Schellinkhout	: <i>Microtus arvalis</i> (Pall.), eigen waarneming.

Wat de populatie-schommelingen van de veldmuizen betreft:

De zeer hoge populatiedichtheden, die in de herfst van 1956 in de polders Dronthen en Oosterwolde en op Marken aanwezig waren, bleken in het voorjaar van 1957 te zijn ingestort. In West-Friesland, Waterland en in de Eempolder nam de populatiedichtheid in 1957 daarentegen sterk toe.

Over de oorspronkelijke zoogdierbevolking van het vroegere eiland Schokland ontvingen wij mondeling enkele gegevens van de Heer Mörzer Bruijns. Hij herinnerde zich het voorkomen van bruine ratten op het eiland en van noordse woelmuizen op de nog onontgonnen Ramspol in 1932. In maart 1942 trof hij grote aantallen noordse woelmuizen (Pall.) op het eiland en in de naaste omgeving aan en vond hij er een jonge bosmuis.

Van de ontwikkeling van de hazestand in de Noordoostpolder over de jaren 1946-1956 krijgt men een goede indruk uit de grafiek in anon., 1957b.

3. Veranderingen in het terrein

A. Oostelijk Flevoland

1. De polderdijken

In het voorjaar en in de zomer van 1957 zijn de dijkvakken tussen Kampense Hoek en Lelystad en tussen Elburg en Harderwijk definitief afgewerkt. In de zomer en herfst is hier de grasmat ingezaaid. Deze wordt verder kort gehouden door regelmatig maaien.

2. De recreatiestrook

In de strook tussen Roggebotsluis en Elburg traden geen veranderingen op. Tussen Elburg en het gemaal Lovink werd in het voorjaar stuifgraan ingezaaid, in de herfst werd de definitieve beplanting aangebracht.

3. De zanddepots

Knarhaven wordt ten behoeve van de straataanleg afgegraven; het depot bij Roggebotsluis is als materiaalopslagplaats in gebruik genomen, zodat dit biotoop in de polder voor zoogdieren onbewoonbaar is geworden.

4. De drooggevallen polder

De zandstrook tussen het gemaal Colijn en „Het Spijk” (ten zw. van Elburg) viel al in het voorjaar van 1957 droog; hier werd stuifgraan ingezaaid, dat in de zomer werd geoogst. In de herfst werd het noordelijk deel van deze strook reeds ontgonnen. Het overige deel van de polder viel officieel op 29/6/1957 droog, maar had uiteraard nog een zeer slappe kleibodem, die bij regenperioden nog over grote gedeelten blank kwam te staan. Verrassend snel ontwikkelde zich hier echter een plantendek; bovendien werd over 7000 ha riet ingezaaid. De ontwikkeling van deze flora werd door BAKKER (1957) beschreven.

B. Markerwaard

Van deze polder was de bouwput van de Houtribsluizen in aanleg, benevens een stukje dijk bij Lelystad richting Enkhuizen. Dit kreeg op 23/10/1957 verbinding met Oostelijk Flevoland. Het werd nog niet geïnventariseerd, evenmin als de strekdam ten oosten van Lelystad.

Voordat Marken op 17/10/1957 met de vaste wal werd verbonden, werd de zoogdierfauna zo grondig mogelijk geïnventariseerd. Slechts veldmuizen en noordse woelmuizen werden gevangen; van de bruine rat werden keutels en holen aangetroffen.

Met aangevoerd rijshout zou in 1956 een bunzing het eiland hebben bereikt; het dier werd echter spoedig gevangen.

Deze gegevens komen overeen met de door OP DE COUL en STRIJBOS (1930) gepubliceerde waarnemingen. BELTERMAN (in RESOORT, 1943) noemde behalve deze soorten nog de huismuis. IJZENDOORN (in RESOORT, 1943) zag op 9/9/1942 een mol bij het buurthuis. Door ons werden nergens mollen op het eiland aangetroffen.

C. Zuidelijk Flevoland

Pampus (anon., 1957) werd in 1957 nog niet geïnventariseerd.

4. De verspreiding van de verschillende zoogdiersoorten in Oostelijk Flevoland in 1957

Erinaceus europaeus L. (egel)

Deze soort werd in 1957 niet meer waargenomen.

Talpa europaea L. (mol)

Het aantal mollen was in 1957 nog zeer klein; op de dijken is de situatie in vergelijking met 1956 maar weinig veranderd; ze kwamen hier slechts voor tot enkele km ten n. en z. van Roggebotsluis. In augustus werd 7 km ten z. van Roggebotsluis aan de oever van het Veluwemeer een geïsoleerd voorkomende mol gevonden. Eénmaal werd al een ex. in de eigenlijke polder aangetroffen (augustus), nl. 25 m uit de dijk ter hoogte van Roggebotsluis.

Sorex araneus L. (bosspitsmuis)

Bij de voorjaarstellingen (met klapvalletjes) werd deze soort niet gevangen. In augustus werd hij op de dijk even ten n. van Roggebotsluis en tussen grote stapels wilgenhout bij Lelystad aangetroffen (aangevoerd?). Bij het monstereen met zg. Longworthvallen van de toen nog aanwezige binnendijkse rietkragen langs de dijk ten n. van Roggebotsluis en van een bosje in de recreatiestrook 7 km ten z. van genoemde plaats, bleek de soort ter plaatse zeer algemeen te zijn.

De waarnemingen gedaan met gewone klapvalletjes geven dus een onvoldoende beeld van de verspreiding van deze soort.

Lepus europaeus Pall. (haas)

Nog steeds was het dijkvak Roggebotsluis-Elburg het rijkst aan hazen. Ze drongen vanaf de recreatiestrook het met stuifgraan bezaaide deel van de polder binnen en werden tot aan de rand van deze vegetatie gezien. Verder werden even ten n. van Lelystad al keutels van hazen aangetroffen (augustus). Op de overige dijkvakken, ook al waren deze van een grasmat voorzien, bleven deze dieren uitermate schaars.

Oryctolagus cuniculus (L.) (konijn)

Het meest nabijgelegen punt, waar, naar bekend is, konijnen in de buurt van Oostelijk Flevoland in flinke aantallen leven, is de zuidelijke strekdam van het Keteldiep. In 1957 werden konijnen in de recreatiestrook tussen Roggebotsluis en Elburg aangetroffen. Deze dieren zijn hoogstwaarschijnlijk uitgezet.

Micromys minutus (Pall.) (dwergmuis)

In het voorjaar van 1957 werd een exemplaar van deze soort gevangen in een rietkraag, binnendijks bij Roggebotsluis. In augustus werd een nest gevonden in het riet langs het Veluwemeer t.o. van het eiland III. Eénmaal (mei) werd een dwergmuis 500 m uit de dijk op het kale zand van de polder bij Roggebotsluis aangetroffen.

Mus musculus L. (huismuis)

Deze soort werd niet meer gevangen.

Rattus norvegicus Berkenh. (bruine rat)

Deze soort leefde in 1957 overal langs de dijk. Vooral bij arbeiderskampen kwamen soms grote aantallen voor. Zij worden nu regelmatig bestreden. In de polder dringen ze eveneens op; wij zagen dieren bij het biologisch proefveld op de vroegere zandbank „Het Spijk”, 2 km uit de dijk. De dieren leefden hier tussen strobalen.

Apodemus sylvaticus (L.) (bosmuis)

De bosmuizen kwamen eveneens overal langs de dijken voor. In de polder zelf troffen wij ze aan bij Roggebotsluis, 200 km uit de dijk (augustus).

Microtus arvalis (Pall.) (veldmuis)

De op de dijken aanwezige veldmuizenpopulatie werd in het voorjaar van 1957 sterk gedecimeerd door een intensieve bestrijding met muizentarwe en het daarop volgende droge weer. De kleilaag, die op het zandlichaam van de dijk is aangebracht, droogde uit en op vele plaatsen was de grasmat bruin verdord. Wij konden ze daarna (late voorjaar) alleen op de dijk bij Roggebotsluis bemachtigen.

In de zomer nam hun aantal weer toe. Ze werden toen aangetroffen op de dijkvakken Roggebotsluis-Elburg en Roggebotsluis-Kampensehoek. Over het toen pas ingezaaide dijkvak Kampensehoek-Lelystad drongen ze in w. richting op. Op de rest van deze pas ingezaaide dijkvakken ontbraken ze; op de Knardijk was de populatiedichtheid waarschijnlijk zó gering, dat wij met de door ons toegepaste techniek hun aanwezigheid niet konden vaststellen.

In de polder zelf werd in het stuifgraan (t.o. eiland III) 200 m uit de dijk op 17/7/1957 het eerste spoor van veldmuizen gevonden. Ze leefden in de zomer, in zeer kleine aantallen, verspreid door de gehele stuifgraanzone, ook op „Het Spijk” (2 km uit de dijk).

Door het maaien van het stuifgraan is hun aantal zonder twijfel sterk teruggelopen.

Lutra lutra (L.) (otter)

Van deze soort zijn ons uit 1957 geen waarnemingen bekend.

Mustela invalis L. (wezel)

Deze soort werd door ons niet waargenomen. Een draglinemachinist zou een wezel hebben gezien, langs het zijkanaal I-0-6, 3½ km uit de dijk. Zonder twijfel komt deze soort, evenals de beide andere soorten kleine roofdierjes: hermelijn en bunzing, veel talrijker voor dan we denken. STRIJBOS (1926) vermeldt bv. dat reeds een week nadat de dijkverbinding Noord-Holland—Wieringen tot stand was gekomen, er een bunzing op het eiland werd gevangen. Deze soort kwam daar voordien niet voor.

Capraeolus capraeolus (L.) (ree)

Van twee kanten ontvingen wij een mondelinge mededeling, dat er langs de binnenzijde van de Knardijk, een tiental km uit de kust, de resten van een reebok tussen de stenen van de glooiing waren gevonden. Wij hebben deze soort nog niet in de polder waargenomen, hoewel ze in het aangrenzende gebied voorkomen, o.a. in de polder Oosterwolde (juni, BRAAKSMA 1957).

5. De zoogdierfauna van de eilandjes in het Veluwemeer

In 1955 werd in het Ketelmeer een eilandje opgespoten en in 1956 de eilandjes IV, V, VI en VII in het zuidelijk gedeelte van het Veluwemeer (volgorde der no's van noord naar zuid, zie kaart no. 1). Met bossen rijshout tracht men de oevers tegen afslag te beschermen; het verstuiven wordt door het plaatsen van rietmatten en het planten van rietpollen en wilgenstekken tegengegaan.

De eilandjes I, II en III in het noordelijk gedeelte van het Veluwemeer zijn reeds in 1954 opgespoten. De oevervegetatie is hier al flink ontwikkeld; in het centrum van deze eilandjes zijn bosjes van wilgen, elzen, eiken en essen aangeplant en inmiddels hoog opgeschoten. De aanleg van deze eilandjes heeft niet alleen het aanzijn aan enkele nieuwe broedplaatsen van visdief, grote stern, dwergstern, kapmeeuw en andere vogels gegeven. Er is daarmee bovendien een aardig verspreidingsbiologisch experiment gedaan. Het is belangwekkend na te gaan in welk tempo andere fauna-elementen zich op deze eilandjes vestigen, vooral omdat zij op verschillende afstanden van de kust zijn gelegen. De resultaten van het onderzoek naar het voorkomen van zoogdieren zijn weergegeven in tabel 2.

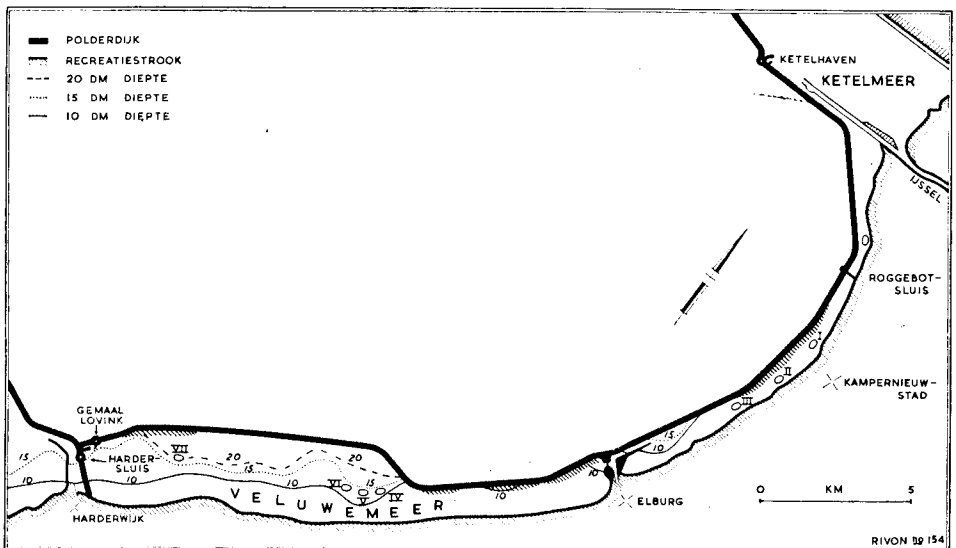
Het voornemen bestaat de eilandjes regelmatig te inventariseren.

In het najaar van 1956 en in augustus 1957 werd hiermede begonnen op de eilanden I, II en III. In 1956 bleken aldaar zeer veel veldmuizen te leven en flinke aantallen bosmuizen. De veldmuizen zijn in 1957, mede door de kapmeuwen (broedkolonies) sterk gedecimeerd. Op het eiland I bracht in 1957 een hermelijn een nest jongen groot; alle muizen werden hier praktisch opgeruimd.

In augustus 1957 werden op de eilanden I, II en III alleen nog maar enkele veldmuizen, maar geen bosmuizen meer gevangen; op eiland III werden toen tevens molle-ritten aangetroffen.

De eilandjes IV, V, VI en VII werden in augustus 1957 eveneens grondig geïnventariseerd. Er werden daar nog geen zoogdieren aangetroffen.

Kaart no. 1

tabel 2. Eilandjes in het Veluwemeer
(+ = diersoort aanwezig; — = diersoort afwezig tot augustus 1957)

eilandje no:	I	II	III	IV	V	VI	VII
opgespoten in:	najaar 1954	najaar 1954	najaar 1954	zomer 1956	zomer 1956	zomer 1956	winter 1956
<i>Microtus arvalis</i> (Pall.)	+	+	+	—	—	—	—
<i>Apodemus sylvaticus</i> (L.)	+	+	+	—	—	—	—
<i>Talpa europaea</i> L.	—	—	+	—	—	—	—
<i>Mustela erminea</i> L.	+	—	—	—	—	—	—

6. SUMMARY

A short description of the development in 1957 of the new IJsselmeerpolders is given, followed by the data on the dispersal of the mammals in Oostelijk (eastern)-Flevoland and to the seven little artificial islands in the marginal Veluwe-lake.

7. LITERATUUR

- Anon., 1957a : Luchtfoto Pampus (Vizier 12 (28); 12).
- , 1957b : Bijlage VII; Jachtresultaten in de Noordoostpolder. (Driemaandelijks bericht betreffende de Zuiderzeewerken 38 (2)).
- Bakker, D., 1957 : Oostelijk Flevoland raakt begroeid. (De Levende Natuur 60 : 305-310).
- Braaksma, S., 1957 : Verschillen in reactie. (De Levende Natuur 60 : 96).
- Coul, P. Op de, en J. P. Strijbos, 1929 : De Vogels van het eiland Marken. (De levende Natuur 34 : 249-250).
- Resoort, W. J., 1943 : De avifauna van het eiland Marken II, (Limosa 16 : 4-38).
- Strijbos, J. P., 1926 : Bunsing. (De Levende Natuur 31 : 224).
- Vries, H. de, en A. van Wijngaarden, 1957 : Recente gegevens over de verspreiding van een aantal zoogdiersoorten in Nederland. (Wageningen, 33 pp. Rotaprint).
- Wijngaarden, A. van, en B. M. Lensink, 1957 : De ontwikkelingsmogelijkheden van de zoogdierfauna in de toekomstige zuidelijke IJsselmeerpolders. (Versl. en Meded. Plantenziektenkundige Dienst, no. 130 : 186-211, Jaarboek 1956).

Afb. 1. Eiland VII, broedkolonie van visdiefjes

Afb. 2. Eiland VII, afgeslagen *oever* noordpunt.

